

La necròpolis talaòtica de Son Real

per Pere Vilàs Gil

En un recent viatge a Mallorca, uns bons amics em varen proposar un petit passeig cap a la part del sud-est de la platja de Can Picafort, passat el torrent de Son Bauló, ja al municipi de Santa Margalida; allí, després d'una molt agradable caminada per la vora de mar arribarem a l'anomenada punta dels Fenicis, que pertany a la finca pública de Son Real, adquirida fa anys pel Govern Balear, que, amb aquesta decisió, va garantir la conservació dels monuments històrics, etnològics i arqueològics que aquesta «possessió» té al seu interior i sobre els quals potser algun dia en parlarem.

Aquesta extensa propietat (fins a la darrerria del segle XIX de devers catorze milions de metres quadrats, encara que actualment només de 385 ha) havia estat una gran finca rural amb les corresponents edificacions, inclosa la casa dels senyors, corrals per a tota mena d'animaleria, tallers de fusteria i ferreria, molins, forn, edificis per a les famílies dels treballadors i els majorals (dits «amos»), camins rurals interiors, camps de conreu, feixes, una extensa zona de bosc d'on en el seu temps sortia llenya i carbó, etc. Però en aquesta peculiar propietat hi ha un altre element que la caracteritza, que és la presència de la mar, amb la qual limita per la part de llevant, cosa que va obligar a la construcció d'una torre de defensa des de la qual els homes de Santa Margalida feien guàrdia, ja a l'edat mitjana, per evitar una més que possible incursió per sorpresa de corsaris enemics, i que actualment és l'edifici més antic de la finca. Hi ha també una petita illa, no gaire cosa més que un escull d'uns 3.000 m², anomenat illa des Porros, situat molt a prop de la costa (a uns 100 m de distància), entre les puntes des Fenicis i des Patró; illa que per ella mateixa ja mereix una acurada visita, ja que els anys seixanta del segle XX l'arqueòleg Miquel Tarradell hi va descobrir un espectacular complex religiós i funerari, la qual cosa fa pensar que havia estat unida a terra.

A part de compartir el límit amb la mar, el més característic d'aquesta zona és la presència de pedreres de marès, de les quals des de molt antic s'han extret blocs per a les edificacions que al llarg dels segles s'han anat aixecant en aquest peculiar indret i aquesta és sens dubte la raó principal per la qual s'ha detectat la presència humana: senzillament s'hi anava a treure pedres mareses, però també alga de mar per fer l'«eixut»



per als animals domèstics, que després servia per abonar els conreus.

Sembla que el nom de Son Real ha quedat en aquesta singular propietat després de la seua adquisició a la segona meitat del segle XIV per un vesí de la població de Selva anomenat Real Mòger i dels Colomers, descendent d'un dels cavallers que conquistaren l'illa amb el rei Jaume I, però la població se'n pot datar des de molt abans. Concretament hi ha restes de la presència humana de fa 4.500 anys, seguits d'altres d'època pretalaiòtica d'uns 4.000 anys, talaiòtica de devers 3.000 anys i romana de poc més de 2.000 anys, seguides d'altres d'època islàmica, medieval i, naturalment, dels nostres temps, per la qual cosa es pot dir que Son Real representa la Mallorca perenne que subsisteix per sobre de tots els esdeveniments històrics i socials. Amb paraules de l'escriptor Carlos Garrido, autor d'una molt documentada guia sobre aquest magnífic indret:

«[...] A un món com el nostre, quan tot sembla inventat i descobert, encara queda una aventura per complir: l'aventura del passat. Consisteix en escoltar aquest llegat d'altres temps i deixar-lo ressonar en el nostre interior. Perquè a alguna part de nosaltres, seguim essent aquell home antic. I reconèixer-nos en ell ens produeix una profunda emoció [...]».

Podríem descriure l'interès històric, etnològic i fins i tot arquitectònic de les cases modernes, el vesant agrari i ambiental de la finca, dividida ara en

tres itineraris per a la seua visita turística, la profunda emoció (com diu C. Garrido) que inspira la costa amb la vista del golf d'Alcúdia, de les praderies de posidònia, dels alguers, les coves un dia habitades, les pedreres de marès, els sepulcres megalítics, les molt més modernes torres d'enfilació per als exercicis dels submarins del Polígon d'Armes Submarines, i un bon grapat més de motius per emocionar-se, i és possible que algun dia ens animem a fer-ho, però avui



voldria centrar-me en la necròpolis de la punta des Fenicis.

Es tracta d'un promontori triangular totalment ocupat per una necròpolis que s'endinsa dins la mar en direcció a llevant. Hi han aparegut un centenar de tombes i les restes de poc més de quatre-cents individus que corresponen a un extens període que va des del segle VII al III aC. El fet de la constatació de restes arqueològiques a la zona des de fa 6.500 anys fins a l'actualitat contrasta amb el reduït nombre de tombes i de persones que hi ha inhumades. Segons els experts l'explicació pot atribuir-se al fet que aquest lloc d'enterrament devia reservar-se exclusivament per a les classes dirigents. De fet, els objectes trobats a les diferents tombes així ho fan sospitar, com veurem.

La primera cosa que crida l'atenció del visitant inexpert és, però, la mateixa situació de la necròpolis. És inevitable fer-se algunes preguntes, com és ara esbrinar com és possible que tenint tant d'espai cap a l'interior justament haguessin escollit aquest terreny en l'actualitat tan poc indicat per a una cosa tant fonamental com enterrar els seus morts més importants. Tot d'una es veu que els dies que el vent bufa fort del llevant i gregal, fenomen ben freqüent, els esquits arriben fàcilment al jaciment i deixen tota la necròpolis banyada d'aigua de mar, fet que si es produïa a l'època en què el cementeri estava actiu és de suposar que no devia agradar gaire, almenys als familiars dels difunts.

Una possible explicació pot ser que en aquella època la mar era més lluny i que l'indret era prou endins de terra com per no tenir cap perill que la mar hi arribàs; de fet a la vora de mar hi ha indicis que fan pensar que un temps s'hi varen construir més tombes, avui cobertes per les aigües. Ben mirat també s'admet que només uns metres més enllà hi devia haver un istme que unia la costa amb el que avui és l'illa des Porros, d'altra manera no s'entendria l'existència de restes arqueològiques com les que va descobrir i excavar Miquel Tarradell.

Una altra pregunta que tot d'una es planteja és si aquesta necròpolis, com diuen els experts, era dedicada a les classes dirigents, avui diríem que a l'aristocràcia, on són les restes dels difunts de les classes més baixes?, tal vegada al cementeri comú de Santa Margalida?

De seguida es veu que les tombes, encara que molt juntes unes de les altres, responen a tres tipus diferents, la qual cosa indica que, encara que pròximes, varen ser construïdes també en èpoques diferents. Originalment varen ser tapades per grans lloses. Les més antigues són de planta quadrada, rectangular o circular i corresponen a una primera fase a partir dels segles VII i VI aC. La segona tipologia correspon a les que tenen forma de naveta (en aquest cas de «micronaveta»), ja que recorden aquestes peculiars construccions com les de la vesina illa de Menorca o també d'alguns indrets de Mallorca, tot i que de dimensions molt més petites. Segons els experts corresponen al segle V aC, quan l'illa comença a rebre influències externes, sobretot des de l'Eivissa púnica. La tercera tipologia és de planta qua-

drada, molt més senzilla, i correspon al segle III aC, quan arriba el final dels enterraments en aquesta necròpolis. Aquest dilatat període de devers cinc-cents anys representa, idò, una síntesi de la prehistòria de Mallorca.

Però tornem a les preguntes que ens fèiem abans: qui eren els que varen ser enterrats aquí? Sembla que eren individus de la classe dirigent, guerrers i caps, pràcticament tots del gènere masculí. És sabut el fet que la societat talaiòtica va patir un dèficit crònic de població femenina, la qual cosa se suposa que degué representar no pocs problemes entre ells mateixos, a part dels que tenien quant a la defensa davant atacs externs. Tots ells no passen molt de l'edat de trenta-sis anys, cosa que avui en dia diríem de gent molt jove, amb l'excepció d'un individu que tenia l'excepcional edat de cinquanta anys.

Una de les coses que criden més l'atenció és que hi havia una bona quantitat de cranis trepanats, és a dir, amb forats fets quan el seu propietari encara era viu, tot i que també n'hi havia, i això sí que és més difícil d'entendre, que havien estat sotmesos a aquesta tècnica després de la mort. Tal vegada per practicar i així aconseguir experiència? És un misteri. D'altra banda es pot veure que amb algunes excepcions les dimensions de les tombes no eren molt grosses i és que els cossos eren enterrats en posicions bastant forçades, amb els membres endoblats per les articulacions i els cossos encongits i amarrats amb cordes. Potser per economitjar l'espai?

Però a part de les restes humanes, quines altres coses hi havia a les tombes? És a dir, amb quina mena d'objectes enterraven els seus morts? En algunes es veu una petita excavació a l'interior de la tomba, que tant podia servir per posar-hi les restes d'anteriors difunts que havien utilitzat la mateixa tomba com per dipositar-hi els objectes més estimats en la vida de la persona allí inhumada, pràctica, aquesta, relativament comuna en altres civilitzacions ben conegudes. Els objectes existents en el moment de les excavacions posen en evidència que la societat talaiòtica era més bé pobra en recursos, perquè els materials trobats són exclusivament armes com punyals, espases, puntes de fletxa, claus, etc.; en cap moment hi han aparegut joies, collars ni cap altre objecte d'ostentació personal que servís d'ornament o de signe d'autoritat, llevat d'alguns grans de pasta de vidre, caragols i petxines, tot i que sí que hi havia ceràmica. Uns objectes que representen un misteri són una mena de taps fets d'ós de bòvid, com si fossin taps d'ampolla moderna, però que no se sap per què servien.

Com a curiositat, cal afegir que, a la tomba del que havia estat un guerrer, s'hi varen trobar les restes d'un ca. Sens dubte el seu millor amic en la vida el va acompanyar també en el seu darrer viatge, ja sigui voluntàriament o per la força. Altres esquelets fan palesa la duresa de la vida d'aquells personatges: l'individu d'uns cinquanta anys que abans hem esmentat va morir clarament de tres cops al cap propinats per un objecte amb



tall, probablement una espasa, i no és l'únic cas en què hi ha signes de violència, ja que un altre va ser colpejat al front amb un objecte metàl·lic per un agressor situat davant d'ell. En alguns d'aquests enterraments, segurament els que corresponen a personatges principals, hi havia plaques de plom decorades com a ofrenes funeràries.

PERE VILÀS GIL ■